

Блаживский Н. И. Понятие адаптации в современной научной литературе

Осуществлен теоретический анализ понимания содержания, сущности и факторов адаптации в разных подходах. Очерчены основные виды адаптации. Установлены сущностные характеристики современного понимания феномену адаптации.

Ключевые слова: адаптация, подходы к исследованию адаптации, сущность, содержание, уровни, виды адаптации.

Blazhivskiy M. I. Modern understanding of the notion «adaptation» in scientific literature

The theoretical analysis of understanding of maintenance, essence and factors of adaptation in different approaches is carried out. The basic types of adaptation are outlined. Essence descriptions of the modern understanding to the phenomenon of adaptation are set.

Key words: adaptation, approaches to the research of adaptation, essence, maintenance, levels, types of adaptation.

Стаття надійшла 30 грудня 2013 р.

УДК 316.624.3 (316.343.656)

О. М. Лозинський

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ПОЛІТИЧНОЇ КОРУПЦІЇ У ФОРМУВАННІ ФЕОДАЛЬНИХ ВІДНОСИН ТА АБСОЛЮТИЗМУ

Проаналізовано психологічний вплив політичної корупції на формування феодальних відносин та абсолютизму у середньому та пізньому Середньовіччі. Зауважено, що саме політична корупція стала засобом руйнування приватновласницької системи економічних відносин і формування феодальних відносин, а згодом абсолютизму.

Ключові слова: політична корупція, тиранія, феодальні відносини, абсолютизм, політичний підкуп, томізм.

Постановка проблеми. У Середньовічній історії європейських народів явище політичної корупції стало засобом остаточного знищення громадянського статусу та економічних основ автономності для більшості населення та запровадження феодальних відносин. Першим етапом у трансформації суспільних стосунків була зміна власності на землю: втративши право власності, колишні селяни-землевласники

перетворились на орендарів землі, а згодом – на кріпаків. Такі реформи вплинули на менталітет населення державних утворень Європи. З одного боку, переважна кількість людей не лише формально-юридично втратила власність, їх безправний та безвласницький соціальний статус спричиняв докорінні особистісно-психологічні деформації (формував кріпацько-підданський менталітет). З іншого боку, нечисленна верства крупних власників (феодала, єпископи) та політичних фігур (імператори, монархи, Папи) формували специфічну владну психологічну ідентичність. У Середньовіччі окрему соціальну роль, на думку представників історичної школи в економічній теорії (Вернер Зомбарт та ін.), розпочинають виконувати представники кримінальних груп (пірати, розбійники, спекулянти) [5].

Стан дослідження. Слово «corruptio» (corruptum) етимологічно означало псувати, вимотувати, розбещувати, задобрювати подарунками, підкуповувати, схилити до злочину. У римському праві воно узагальнено означало діяльність групи осіб, спрямовану на порушення принципів здійснення судочинства або керування суспільством [1].

Проблема впливу корупції на розвиток суспільств цікавили багатьох мислителів: від Сократа, Платона, Арістотеля – до Макіавеллі, філософів-утопістів, прагматиків та ін. Окремі спостереження щодо наслідків політичної корупції в історичному контексті знаходимо в працях В. Вундта, Г. Лебона, Г. Тарда, А. Адлера, К.-Г. Юнга, Е. Фромма, Т. Адорно, В. С. Макарчука [10], Ю. В. Кузовкова [6], І. Лесні [8] та ін. Дослідники зважили на те, що політична корупція має глибокі історичні та психологічні коріння, вона впродовж історії впливала на суспільну психологію та розвиток народів. Зрозуміти політичну корупцію як явище сьогодення можливо за детального вивчення її історичного генезису.

Історико-психологічні дослідження політичної корупції дають конкретно-історичні приклади того, якими засобами політична корупція оволодівала суспільством, як змінювала світогляд і ціннісні орієнтації людей, якими засобами політичну корупцію намагалися приборкувати і що з цього вийшло.

Метою статті є аналіз психологічного впливу політичної корупції на формування феодалних відносин у середньому та пізньому Середньовіччі (Візантія, Франкська держава), а також на формування абсолютизму в Європі на прикладі Франції та Англії.

Виклад основних положень. Політична корупція – стратегія дій політичних і посадових осіб та груп, спрямована на концентрацію влади та монополізацію економічних ресурсів. На ціннісному рівні політична корупція зазвичай нищила досі існуючі соціально прийнятні норми і нав'язувала населенню «нові» правила життя.

Корупція у Візантії. Аналізуючи історію Візантії, дослідники зазначають, що імператори Константин (313–337 р. н. е.) та Феодосій (379–395 р. н. е.) започаткували формування феодальних відносин: ними на державному рівні було заборонено селянам покидати землю своїх господарів, а ремісникам залишати міста та корпорації.

Найбільшого впливу Візантія досягла за правління Юстиніана I (527–565 рр. н. е.), котрий у внутрішній політиці централізував владу (законодавчо закріпив необмежену владу імператора), обмежив владу сенаторської аристократії, зміцнив правове становище християнської церкви, мав право відпускати на волю рабів, а в зовнішній політиці перетворив Візантію на наймогутнішу державу того часу, що підпорядкувала собі Балкани, Малу Азію, Сірію, Єгипет, Карфаген, південь Іспанії, Італійський півострів.

Поряд з успіхами при Юстиніані I розпочались масові голодомори, громадянські заворушення, а також епідемії чуми. Дослідники припускають, що ці лиха не були стихійні, а стали наслідком цілеспрямованих дій влади і корумпованої олігархії, котра скупила місця в сенаті, державній раді, хабарами купувала лояльність військового керівництва, тримала контроль над економікою, морською та сухопутною торгівлею (зокрема, продуктами харчування).

Попри так звану кодифікацію римського права, здійснену при Юстиніані I, цей монарх остаточно зруйнував у Візантії передумови правової держави. Олігархія цілковито підпорядкувала систему судочинства: посади в судах і судові рішення продавались практично неприховано.

Під приводом знищення релігійних ересей Юстиніан I пограбував церковні коштовності в Сирії, Палестині, Греції, Малій Азії, а майно сотень тисяч репресованих перейшло в державну власність.

В економічній сфері було створено монополію на продаж хліба і товарів щоденного вжитку (ліквідовано продаж дешевих сортів хліба, відмінено державну харчову допомогу біднякам). Влада занастила інфраструктуру водопостачання в Константинополі та інших містах (населення переживало нестачу води) та відмінила платню лікарям. Така політика спричинила спалахи голоду, а згодом епідемій чуми та масовий голодомор. Лише під час голоду 542 р. загинула половина мешканців Константинополя.

Тиранію Юстиніан I вміло прикривав лицемірним виданням «благих» законів та указів, в яких високопарними словами забороняв монополії, засуджував корупцію, напучував чиновників, як вони повинні поводитись. Насправді імператор оточив себе кримінальними високопосадовцями, насаджував монополії, торгував посадами, сприяв

уникненню від відповідальності за скоєні злочини найвищих функціонерів влади і війська, з метою економії поставляв армії зіпсуті харчі.

Після правління Юстиніана I роль олігархії зростає. Її значущість збільшувалась під час зміни імператорів: новий монарх у IV–VI ст. мав бути затверджений сенатом, армією, підтриманий народом. Лише з VII ст. процедуру затвердження було ліквідовано і владу у Візантії монархи почали передавати у спадок, або ж здобувати силою. Наступним кроком зміцнення позицій олігархії стало утвердження на імператорському престолі своїх ставлеників і знищення опозиційної партії прасинів (що представляла інтереси середнього класу – ремісників, торговців).

Політична корупція спричинила не лише моральну, але й інтелектуальну деградацію візантійського суспільства. Не залишилося аристократичних людей, на більш як сторіччя завмерло літературне і художнє життя, посади в державному апараті займали неписьменні й часто аморальні особи. Корупційні методи олігархічної та чиновницької верхівки Візантії спричинили у VII ст. громадянські бунти на всій території держави. Нестабільністю скористались араби (від'єднали території Сирії, Палестини, Єгипту, Північної Африки, Півдня Іспанії), слов'янські завойовники, авари.

Катаклізми VII–VIII ст. пройшли під гаслом експропріації великої приватної власності, терору щодо олігархів і корумпованих верхів, ґрунтовних реформ соціального укладу та економіки. Впродовж VII ст. у латифундистів відбирали землі і передавали общинам, котрі сплачували податки, а під час війни мали надсилати до війська певну кількість воїнів у повному озброєнні. Це відвернуло на кількасот років занепад Візантії.

В економіці було реформовано ремісничу та сільськогосподарську галузі. Запроваджено професійні корпорації (цехи), що мало з метою зменшення корупції від підпорядкування виробників і торговців олігархічним групам. Цехи повинні були діяти згідно зі встановленими правилами, спрямованими на унеможливлення спекуляцій: заборонялось притримувати товари для створення штучного дефіциту і підвищення цін, торгівлі заборонено виходити за межі встановленої торгової націнки на товари. Ці заходи знизили рівень корупції у Візантії, стабілізували ціни, зробили стабільним постачання населення продуктами харчування. Держава до X ст. захищала професійні корпорації перед заможними людьми, на два століття встановивши бар'єр перед формуванням феодалських відносин [3; 4].

Надмірне державне регулювання та зрівнювання мало негативний бік: приватна ініціатива у Візантії не мала підтримки ні в сільсь-

кому господарстві, ні в ремісництві; не з'являлось ні наукових, ні технічних інновацій; суспільство припинило розвиватися. В західноєвропейських країнах з X–XII ст. невід'ємним елементом будь-якого містечка був повітряний млин (запозичений з Персії), натомість у Візантії зерно продовжували молоти, використовуючи силу коней чи биків, що обертали жорна. Економіці не давали розвиватись державні заборони на розвиток приватної власності. Це спричинило економічне відставання від інших держав.

Імператори, що правили в Візантії впродовж 900–1025 рр., намагались завадити скуповуванню селянських земель, конфісковували власність магнатів. Однак зовнішні напади на Візантію впродовж X–XI ст. та економічний занепад більшості селянських та ремісничих господарств і цехів послабили владу імператорів. Це спричинило більшу автономію фінансової олігархії, котра перетворювалась на феодалів. Наступним їх кроком було часткове перебирання права збору податків, здійснення судочинства та озброєння власними військами.

Обмежити зростання могутності феодалів спробував імператор Андронік I Комнін (1183–1185), однак унаслідок змови його було усунуто від влади. Остаточно похитнули Візантію походи хрестоносців (у 1095 р. благословив папа Урбан II), що завершилися захопленням і пограбуванням Константинополя (1202–1204). Візантія перетворилася на Латинську імперію, в якій занепадала економіка, ослабла армія та центральна влада, розпочались внутрішні суперечності.

Неймовірно зростання політичної корупції в X–XII ст., як стверджують дослідники, було притаманне не лише для Візантії. Явище політичної корупції охопило більшість держав, котрі провадили морську і річкову торгівлю (Хазарський Кагант, Київську Русь, країни Скандинавії, Середземномор'я, Середньої Азії), підштовхнувши їх до громадянських заворушень, голодоморів, епідемій, війн, релігійної ненависті й сотень тисяч винищених людей [0].

Корупція у формуванні феодалізму та абсолютизму в Європейських державах. Упродовж перших століть нової ери Західна Римська імперія зазнавала інтенсивного тиску з боку різних народів – германських племен, вестготів, вандалів, гунів, саксів, англів, аварів, слов'янських племен, арабів. Врешті 476 р. у результаті державного перевороту був убитий останній імператор Ромул Августул, після чого територія Західної Римської імперії була підпорядкована Візантії.

На кінець V ст. на території колишньої Західної Римської імперії утворилося декілька держав, найстійкішою з яких виявилась Франкська монархічна держава (займала територію теперішньої Франції). У політичному управлінні головну роль виконував король, народні

збори не мали впливу, народне ополчення було замінене регулярною армією. Дружинники у випадку захоплення нових територій отримували від короля титули і землі. Швидкими темпами більшість орних земель перейшла у власність знаті, тому домінуючими стають феодалні відносини. Безземельні люди змушені були проситись до власників, щоб ті виділили їм для прожиття землю, або якесь ремесло [9].

Процес закріпачення зі стихійного перетворився у системний – із застосуванням адміністративного примусу. Одним із засобів забрати землю у селян було введення військової повинності для усіх, хто мав у власності землю. Ухилення від військової повинності каралось великим штрафом. Уникнути військової служби можна було, передавши «добровільно» новому власнику (графу) свій маєток і отримати його в оренду з обов'язком сплачувати оброк. Втративши землю, селяни втратили свободу: з VIII ст. селянам і ремісникам було заборонено переходити від одного феодала до іншого. Феодалі перебрали від короля адміністративну та судову владу на своїй території. У VIII ст. після смерті Карла Великого величезна територія Франкської держави розпалася на окремі герцогства, з яких сформувались Франція, Англія, Німеччина, Іспанія, Італія та інші держави.

У міжнародній політиці у пізньому Середньовіччі, крім окремих держав, неабияку роль розпочинає виконувати Католицька церква. Папа Римський отримав значний вплив, оскільки мав право коронувати королів та імператорів, втручався у внутрішню політику держав, отримував землі та гроші від монархів за підтримку у їх конфліктах із феодалною опозицією.

Корупція у тогочасному теологічному сенсі визнавалася гріхом, спокусою, зваблюванням диявола («гріх є беззаконня» (Апостол Іоанн)). Однак у Середньовічній Європі практика представників церкви часто не збігалася з основами християнського віровчення і була пронизана корупцією. Це виявлялось, зокрема, у торгівлі індульгенціями, продажу церковних санів, інквізиції (XIII–XVIII ст.). Корупційна сутність інквізиції суперечила християнському віровченню про прощення, навернення заблудших душ, милосердя. Вона стала зручним механізмом знищення не лише ідейних опонентів (єретиків, «чаклунів»), але виразників та учасників антифеодальних рухів, прихильників Реформації, гуманізму, вільнодумства, носіїв ідей Просвітництва [12].

Пізнє Середньовіччя започаткувало релігійно-політичну доктрину Томи Аквінського (1225–1274) – томізм. Його політичні погляди сформувались у контексті боротьби світської монархічної та церковної (папської) влади. Попри те, що Аквінський заперечував соціальну рівність, однак метою держави в томізмі було досягнення загального блага,

забезпечення умов для розумного та гідного життя людей. Мислитель обґрунтовував погляди про законність тираноборства, утверджував право людей не коритися деспотичній владі, що зловживає своїм становищем: якщо цивільні закони, накази чи вимоги суперечать божественному, природному, моральному праву, то вони нікчемні. Люди не зобов'язані виконувати протиправні закони та накази. Оскільки державна влада належить певним особам (володарям) лише на тій підставі, що громадяни довіряють їм, тому, коли зловживаннями тиранів і деспотів цю довіру знищено, люди мають законне право повалити тиранію [11].

У майбутні століття доктрину Т. Аквінського було спотворено через цілеспрямоване замовчування ідеї про тираноборство та акцентування тези про «божественне походження державної влади», обґрунтовуючи абсолютизм чи олігархію. Феодально-олігархічні необмежені корупційні зловживання спричинили у пізньому Середньовіччі та ранньому Відродженні ідеалізацію ідей монархічного абсолютизму (просвічена монархія), теоретичне обґрунтування якого запропонували Ніколо Макіавеллі (1469–1527) і Томас Гоббс (1588–1679) [2]. Головними перешкодами для втілення абсолютизму була церковна влада римських пап і феодально-земельна олігархія. У реальності абсолютизм у Європейських державах вилився у зрощення спадкової монархії з олігархією та підпорядкуванні церковної влади світській у їх тиску на суспільства.

Франція. Наприкінці IX ст. територія Франції була поділена на герцогства. Влада короля була слабкою, його обирали на з'їзді духовних і світських феодалів. Обраний 987 р. король Гуго Капета та його спадкоємці укріплювали королівську владу завдяки: формуванню королівської Ради (входили віддані монарху керівники армії, державної канцелярії, королівського суду); адміністративній реформі (адміністративні та суддівські повноваження в графствах було передано королівським намісникам); забороні на війну між феодалами (дозволявся лише судовий спосіб урегулювання суперечок); введенню подушного податку (для фінансування королівської армії); грошовій реформі; підпорядкуванню нових територій (завойованих, збанкрутілих землевласників) королю. Це утверджувало становище короля в державі.

Спровокований невдоволеннями феодалами конфлікт із Римським папою французькі королі (як от Людовік IX, 1226–1270) вирішували завдяки політичним підкупам (політичним хабарам): одне з французьких графств було подароване Ватикану, що забезпечило королівським невтручання з боку Святішого престолу у внутрішню політику Франції. Для зміцнення позицій у внутрішній політиці французькі королі (зокрема Філіпп IV) вдавались також до тактики політичних підкупів:

утворили представницький орган Генеральні штати для посилення впливу нової верстви – буржуазії, що допомогла монархам подолати бунти низів і запровадити абсолютизм [6].

Англія. Історія формування абсолютизму в Англії відрізняється від описаної ситуації у Франції. Абсолютизм тут розпочався внаслідок завоювання Англії герцогом Вільгельмом I Завойовником, у результаті чого англосаксонська знать була знищена, а монарх монополізував головні важелі впливу та власність на землю у державі. За розпорядженням монарха земля перейшла до його володіння, підданам надавалось право лише брати землю в користування. Все населення потрапило у безпосередню васальну залежність від короля (всупереч феодальному правилу «васал мого васала – не мій васал», що діяв у материковій Європі) і змушене було 1086 р. присягнути на вірність монарху. Подальші кроки для централізації влади англійськими королями були такі: передано адміністративне, податкове, судове управління в графствах королівським намісникам (шерифам); створено королівську раду; відновлено органи місцевого самоврядування (для обмеження впливу місцевих баронів); створено суди королівської курії (для розгляду спорів між вільними людьми); створено в графствах прототип прокуратури для розслідування кримінальних справ проти «королівського миру»; створено військове ополчення (підпорядковане королю та шерифам); накладено податок на баронів в обмін на відмову нести військову службу (гроші йшли на утримання королівської армії).

Перешкодами для запровадження абсолютизму в Англії залишалась, крім земельних феодалів, Католицька церква. Внаслідок конфлікту з Ватиканом із приводу призначення єпископів король Іоанн Безземельний (1199–1216) був позбавлений корони та обкладений щорічним податком. Цим принизливим і хитким становищем короля скористались барони, рицарство, вільне селянство, міське самоврядування. Для захисту своїх прав було ухвалено 1215 р. Велику хартію вольностей (згодом піддана анафемі папою Інокентієм III), у 1258 р. скликано парламент (більшість місць отримала феодална аристократія), на деякий час відмінено податки на користь короля. Англійські монархи лише через сторіччя змогли відновити свій вплив у державі завдяки конфлікту з папою Григорієм XI з приводу ідеї про незалежність британського духовенства від Ватикану. Парламент підтримав короля та утворив англіканську церкву (1365 р.), передавши їй у користування все майно і землі, що досі були у підпорядкуванні Ватикану. Для укріплення абсолютизму англійські монархи (Генріх VIII,) підпорядкували церковну владу королю (1534 р.), в обмін за що значна частина єпископів отримали збільшення політичних прав (стали членами палати лордів у парламенті).

Ці радикальні політично-релігійні зміни мали сумні наслідки для багатьох людей, безпосередньо від них постраждав англійський письменник, філософ, державний діяч Томас Мор (1478–1535), який через відмову скласти присягу на вірність монархові був ув'язнений і страчений.

Англійський абсолютизм, попри негативні явища, мав чимало позитивних наслідків. Було збережено органи самоврядування, королівську армію було оснащено найсучаснішими на той час технологіями (арбалети, згодом мушкети). Потенціал дворянства було спрямовано у сферу промисловості й торгівлі, що сприяло економічному зростанню Англії. Не було нездоланої перешкоди для заможних представників буржуазії отримати дворянські титули, чим було ліквідовано ворожнечу між цими двома верствами [2; 4; 6; 9].

Висновки. Здійснений історико-психологічний аналіз політичної корупції дає можливість виявити її роль у політичних процесах у середньому та пізньому Середньовіччі. Політична корупція забезпечувала перерозподіл власності та влади, суттєво впливала на політичну мотивацію головних політичних гравців, формувала притаманну їм соціально-майновому статусу ідентичність. У Середньовічній Візантії політична корупція мала вкрай негативні наслідки, що виявилось: у знищенні опозиційних політичних партій; системному хабарництві в судах, армії; пограбуванні майна десятків тисяч людей завдяки оголошенню їх еретиками; введенню монополії на життєво важливі для існування населення ресурси (хліб, товари щоденного вжитку), чим були спровоковані масові голодомори, епідемії чуми. Влада та економічні ресурси в державі були узурповані нечисленним колом осіб – олігархією та імператорами. Такі обставини спричинили масові заворушення, інтелектуальний занепад, а згодом технічну відсталість Візантії порівняно з навколишніми державами.

У пізньому Середньовіччі (на етапі утвердження абсолютизму в державах Європи) значущу роль у міжнародній політиці виконувала Католицька церква завдяки авторитету та монополії на коронування. Практика політичних підкупів (політичне хабарництво) була для монархів засобом залучення союзників на свій бік. Французькі монархи завдяки політичним хабарам забезпечували легітимність своєму правлінню з боку Ватикану. Англійські монархи нарощували свій вплив унаслідок політичних та економічних поступок на користь новоствореної Англійської церкви та економічно впливових представників буржуазії.

Політична корупція мала значний психологічний вплив на масову психологію. Завдяки монополізації економічних і політичних ресурсів носії влади нав'язували населенню (що втратило власність) підданську (рабську, кріпацьку) ідентичність. Попри домінуючі негативні

соціальні тенденції, у пізньому Середньовіччі виникла релігійна доктрина томізму, що обґрунтовувала ідею тираноборства (право на повалення тиранії), непокори людей владі, котра своєю реальною політикою суперечить божественному, природному, моральному праву. Саме ці ідеї Т. Аквінського були через п'ять століть розвинуті ліберальними мислителями епохи Просвітництва.

Перспективи дослідження. Історико-психологічні дослідження політичної корупції доцільно продовжувати і щодо інших історичних епох – Нового та Новітнього часу.

1. Арутюнян Б. К вопросу понимания коррупционного поведения / Б. Арутюнян [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ctgc.am/store/files/db_fellows/article%201.pdf

2. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского / Т. Гоббс. – М.: Мысль, 2001.

3. История средних веков. В 2-х т. Т.1: учеб. для вузов по спец. «История» / Л. М. Брагина, Ю. М. Сапрыкин, А. С. Чистозвонов и др.; под ред. З. В. Удальцовой и С. П. Карпова. – М.: Высш. школа., 1991. – 400 с.

4. История средних веков. В 2-х т. Т. 2: учеб. для вузов по спец. «История» / Л. М. Брагина, Е. В. Гутнова, С. П. Карпов и др.; под ред. З. В. Удальцовой и С. П. Карпова. – М.: Высш. школа., 1990. – 495 с.

5. Зомбарт В. Буржуа: Этюды по истории духовного развития современного экономического человека / В. Зомбарт // Пер. с нем.; Ин-т социологии. – М.: Наука, 2005. – 443 с.

6. Кузовков Ю. В. Мировая история коррупции. В 2 томах / Ю. В. Кузовков. – М.: Анима-Пресс, 2010. – Т.1. — 137 с.

7. Лановик Б. Д. Економічна історія України і світу: підручник / Б. Д. Лановик, З. М. Матисякевич, Р. М. Матейко; за ред. Б. Д. Лановика. – 7-ме вид. – К.: Вікар, 2005. – 485 с.

8. Лесны И. О недугах сильных мира сего. Исторические очерки. (Властелины мира глазами невролога). пер. с чеш. и вступит. статья Н. Я. Купцовой. – Прага: Графити, 1990. – 182 с.

9. Лісовицький В. М. Історія економічних вчень: навчальний посібник / В. М. Лісовицький. – К.: «Центр навчальної літератури», 2004. – 220 с.

10. Макарчук В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. – Вид. 6-те, доп. / В. С. Макарчук. – К.: Атіка, 2007. – 624 с.

11. Рассел Б. Історія західної філософії / Б. Рассел; пер. з англ. Ю. Лісняка, П. Таращука. – К.: Основи, 1995. – 759 с.

12. Свята Інквізиція [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Свята_Инквизиция

Лозинский О. М. Психологические средства политической коррупции в формировании феодальных отношений и абсолютизма

Проанализировано психологическое воздействие политической коррупции на формирование феодальных отношений и абсолютизма в среднем и

позднем Средневековье. Обращено внимание на то, что именно политическая коррупция стала средством разрушения частнособственнической системы экономических отношений и формирования феодальных отношений, а впоследствии абсолютизма.

Ключевые слова: политическая коррупция, тиранья, феодальные отношения, абсолютизм, политический подкуп, томизм.

Lozynskyi O. M. Psychological means of political corruption in the formation of feudalism and absolutism

The psychological impact of political corruption on the formation of feudal relations and absolutism in the middle and late Middle Ages is analyzed. It is noted that the political corruption has become a means of destruction of private economic relations and the formation of feudal relations and later absolutism.

Key words: political corruption, tyranny, feudal relations, absolutism, political bribery, Thomism.

Стаття надійшла 27 грудня 2013 р.

УДК 159.9.07

**Н. М. Майорчак,
Н. М. Мозола**

**ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
ФОРМУВАННЯ КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ
У МЕНЕДЖЕРІВ НИЗОВОЇ ЛАНКИ**

Висвітлено проблему психологічних особливостей формування та прояву кар'єрних орієнтацій в контексті професійної діяльності менеджерів низової ланки. Розкрито поняття «кар'єрні орієнтації» і варіативність їх типів. Визначено основні відмінності прояву кар'єрних орієнтацій в гендерному аспекті. Встановлено детермінанти та чинники впливу на формування провідних типів кар'єрних орієнтацій: установки, ціннісні орієнтації, особистісна та професійна спрямованість особистості.

Ключові слова: кар'єра, кар'єрні орієнтації, професійні орієнтації, психологічні фактори впливу на формування кар'єрних орієнтацій, менеджери низової ланки.

Постановка проблеми. Зважаючи на особливості розвитку особистості в умовах сучасної політичної та соціально-економічної ситуації, актуальними для психологічної науки стають проблеми, пов'язані з формуванням і розвитком кар'єри, оскільки саме це надає можливість реалізації власних здібностей, творчого потенціалу та можливос-